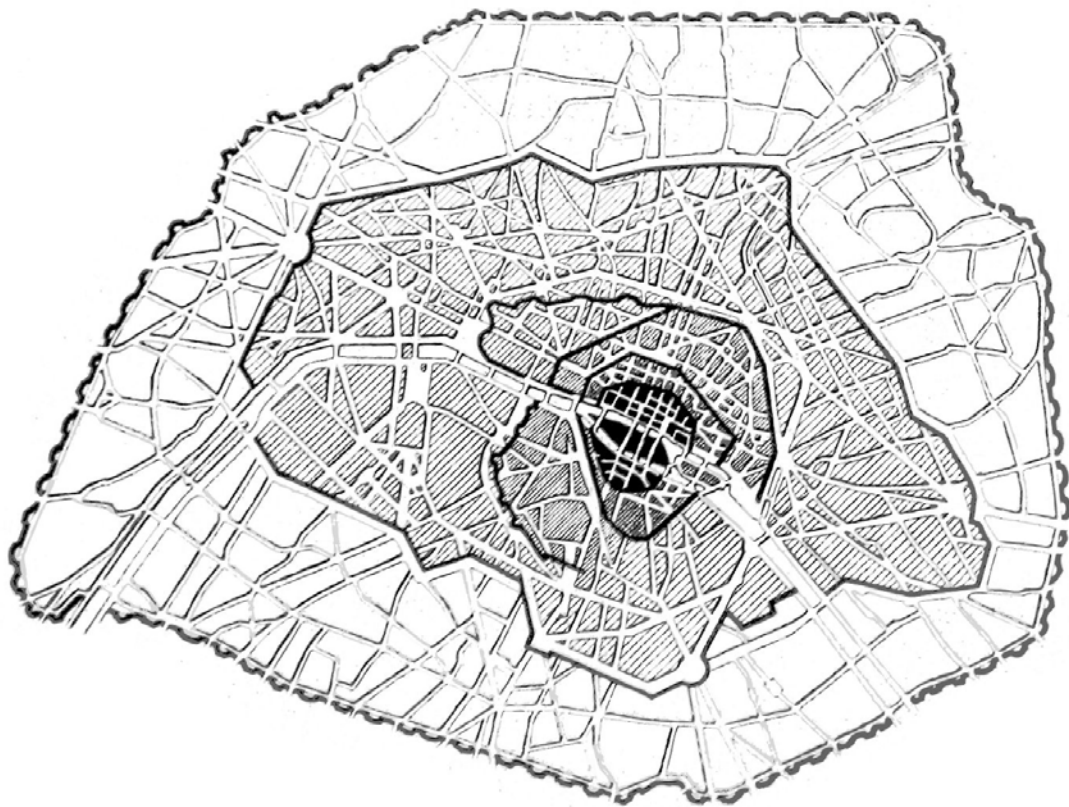


Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

Απόσπασμα από τον Οδηγό για Αρχιτέκτονες του Renzo Salvadori
(πρώτη έκδοση Μεγάλη Βρετανία, 1990)



The walls.

1. Philippe Auguste's walls (1180-1210)
2. Charles V's walls (c.1370)
3. XVI-early XVII c walls
4. Walls of the Fermiers Généraux (1785-89) Thiers' walls (1840-45)

Το Παρίσι, η παλιά πρωτεύουσα των Γαλατών, ιδρύθηκε σ' ένα νησί του Σηκουάνα, την Ile de la Cite, ακριβώς το ίδιο νησί που ξεκινώντας από τους Ρωμαϊκούς χρόνους παρέμεινε το κέντρο της πόλης σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της. Το ποτάμι, που σε πολλές πόλεις είναι διαχωριστικό στοιχείο ή όριο της αστικής περιοχής, υπήρξε πάντα για το Παρίσι ένας ενοποιητικός παράγοντας, ο κύριος δημόσιος δρόμος, όπως το Μεγάλο Κανάλι για τη Βενετία, πάνω στον οποίο στηρίχθηκε αυτό το θαυμάσιο δίκτυο κτιρίων και προοπτικών που αποτελεί την πιο χαρακτηριστική και θεαματική πλευρά της πρωτεύουσας. Οι γέφυρες έπαιζαν πάντα ένα θεμελιώδη ρόλο στην ανάπτυξη της πόλης έτσι ώστε το Παρίσι, μια παραποτάμια πόλη, είναι μια πόλη των γεφυρών που απολαμβάνει τις όχθες του ποταμού θαυμάσια συντονισμένη τόσο από πολεοδομική όσο και αρχιτεκτονική σκοπιά. Αλλά, αν το ποτάμι υπήρξε πάντα ο κύριος άξονας της πόλης οι λόφοι που επεκτείνονται γύρω της διαμορφώνουν ένα φυσικό όριο έτσι ώστε το Παρίσι να έχει αναπτυχθεί σαν μια συμπαγής, συγκεντρωμένη πόλη μ' ένα καθαρά γεωμετρικό χαρακτήρα. Αυτοί οι λόφοι, που αρχικά όριζαν την πόλη προς την κοιλάδα, ενσωματώθηκαν αργότερα στην αστική δομή και έγιναν κύρια στοιχεία του αστικού τοπίου.

Η μεσαιωνική πόλη αρχικά ακολούθησε στενά το σχήμα της Ρωμαϊκής πόλης, καταλαμβάνοντας σταδιακά, μέσα στο χρόνο τη βόρεια όχθη, που δεν είχε κατοικηθεί από τους Ρωμαίους.

Ήδη στον 11^ο αι. η επέκταση στις δύο όχθες έχει διαφορετικό χαρακτήρα. Αυτή η εξειδίκευση των διαφορετικών τετραγώνων, που έχει περιγραφεί καθαρά από τον Pierre Lavedan, ήταν τριών τύπων, βασισμένων σε συμπληρωματικές δραστηριότητες: θρησκευτικές δραστηριότητες με την ίδρυση των μεγάλων αβασιών των Βενεδικτινών, σε στρατηγικές θέσεις όπως πάντα, ιδιαίτερα εκείνων του St. Martin-des-Champs κοντά στη Βόρεια πύλη και του St. Germain-des-Pres στη Νότια. Εμπορικές δραστηριότητες στη δεξιά όχθη πάνω από την Pont au Change που προέκυψε από τη διαμόρφωση του τετραγώνου των Halles και του Hotel de Ville και τελικά, των πνευματικών δραστηριοτήτων της πόλης, δηλ. του Πανεπιστημίου, που ιδρύθηκε κοντά στον καθεδρικό ναό και μεταφέρθηκε αργότερα για λόγους ανεξαρτησίας στη Νότια όχθη κοντά στον λόφο Ste. Genevieve, στην ίδια γραμμή με τον Ρωμαϊκό "cardo", Rue St. Jacques.

Τα αρχικά τείχη της πόλης, εκείνα του Φιλίππου Αυγούστου, που χτίστηκαν μεταξύ του 1180 και του 1210, σηματοδοτούν αυτή τη δυναμική ανάπτυξη της πόλης, παρέχοντας ίδιο χώρο στις δύο περιοχές, βόρεια και νότια του Σηκουάνα. Τα μεταγενέστερα τείχη, που κτίστηκαν από τον Κάρολο 5^ο, περισσότερο από ένα και μισό αιώνα αργότερα, γύρω στα 1370, διευρύνουν σχεδόν μέχρι διπλασιασμού την αστική έκταση (439 εκτάρια), μεταφέροντας τα σύνορα πολύ μακρύτερα προς Βορρά, στα όρια των σημερινών Μεγάλων Βουλευμάτων, επεκτείνοντάς τα από το Λούβρο στη Βαστίλλη.

Ο πληθυσμός του Παρισιού σ' αυτή την περίοδο έφθασε τους 70.000 κατοίκους και έτσι η πόλη έγινε μια από τις μεγαλύτερες στην Ευρώπη. Αυτό είναι το μεγάλο Γοτθικό Παρίσι που διατήρησε αυτά τα σύνορα, πρακτικά μέχρι τον 17^ο αι: μια βόρεια πόλη που, με τους δύο κύριους παράλληλους δρόμους της – Rue St. Martin και Rue St. Denis, ήταν ανοιχτή ειδικά στις αγορές της βόρειας Ευρώπης και ιδιαίτερα σ' εκείνες της Φλάνδρας.

Ο Εκατονταετής Πόλεμος (1337-1453) είχε εξορίσει τους μονάρχες από την κατοικία του στο Παρίσι, που βρισκόταν πάντα στην Ile de la Cite, ενώ αυτοί αναζητούσαν μεγαλύτερη ασφάλεια στα κάστρα του Λίγηρα. Η συνήθεια της ζωής έξω από το Παρίσι, συνεχίστηκε, επίσης, τον 16^ο αι. παρά το γεγονός ότι οι βασιλείς είχαν αναλάβει σημαντικά οικοδομικά έργα στην πρωτεύουσα, όπως το Λούβρο από τον Φραγκίσκο 1^ο που σχεδιάστηκε Lescot και το ανάκτορο του Κεραμεικού, που κτίστηκε από τον Philibert Delorme για την Αικατερίνη των Μεδίκων το 1554 και συνδέθηκε τελικά με το ίδιο το Λούβρο μέσω των Στοών κατά μήκος του Σηκουάνα, το 1607. Αλλά, ακόμη κι αν τα βασιλικά κτίρια προστέθηκαν στις μεγάλες εκκλησίες του 16^{ου} αι.- St. Eustache και St. Etienne-du-Mont και σε κάποιες σημαντικές ιδιωτικές κατοικίες, το Παρίσι παρέμεινε στη διάρκεια του 16^{ου} αι. μια μεσαιωνική πόλη. Όπως γράφει ο Andre Chastel: "Το Παρίσι δεν ήταν το κέντρο της Αναγέννησης περισσότερο απ' όσο υπήρξε δραστήριο κέντρο στο Ρωμανικό κόσμο".

Το Παρίσι έκανε το μεγάλο άλμα στην κλασική εποχή με την κατασκευή μιας γέφυρας της Pont Neff που κτίστηκε ανάμεσα στο 1578 και το 1606. Ταυτόχρονα σχεδιάστηκαν οι πρώτες βασιλικές πλατείες, η Place des Vosges και η Place Dauphine, οι οποίες, με τα καθαρά γεωμετρικά τους σχήματα, άρχισαν να δίνουν μια ορθολογική με τάξη και μνημειακή όψη στις δημόσιες περιοχές της πρωτεύουσας. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1614, ξεκίνησε μια νέα συμμετρική αστική περιοχή που επρόκειτο να καταλάβει όλο το νησί St. Louis. Συνδέθηκε άμεσα με την Pont Marie, με το παλιό τετράγωνο του Marais που επίσης, εμπλουτίστηκε με νέα αρχιτεκτονική, κοσμική και θρησκευτική στη διάρκεια του 17^{ου} αι.

Πάντως όλα αυτά διαδραματίστηκαν μέσα στα όρια των μεσαιωνικών τειχών που διευρύνθηκαν, προς τη Δύση στο τέλος του 16^{ου} αι. φθάνοντας έτσι στη σημερινή Place de Concorde.

Ο μετασχηματισμός του Παρισιού από “τειχισμένη πόλη” σε “ανοιχτή πόλη” για να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό του Lavedan, επρόκειτο να συμβεί στη διάρκεια της βασιλείας του Λουδοβίκου 14^{ου} με το έργο του Colbert. “Ο Colbert”, γράφει ο Lavedan, “είναι, χωρίς αμφιβολία, μαζί με τον Haussmann, ο μεγαλύτερος πολεοδόμος του Παρισιού. Βοηθήθηκε από τους Le Vau, Perrault και περισσότερο από τον Le Notre· σ’ αυτόν οφείλουμε το μεγαλοπρεπές κλασικό πρόσωπο της πόλης. Μετά απ’ αυτόν, το έργο απλώς συνεχίστηκε και έφτασε σ’ ένα λογικό συμπέρασμα”. Η πρώτη μεγάλης κλίμακας εφαρμογή των θεμελιωδών του κλασικού – μπαρόκ πολεοδομικού σχεδιασμού έγινε από τον Colbert: μακριές ίσιες λεωφόροι που συγκλίνουν σε ομάδες μνημειακών κτιρίων. Έτσι ο άξονας Ανατολή -Δύση σχεδιάστηκε από αυτόν για να συνδέσει τον πύργο της Vincennes με την Place du Trone από τη μια πλευρά, ενώ από την αντίθετη ο Le Notre σχεδίασε τα Champs Elysees, που έφτασαν στην Potre de Neuilly στα 1770. Επίσης, ο Colbert σχεδίασε τις όχθες του Σηκουάνα σαν δημόσιο περίπατο. Ταυτόχρονα τα μεσαιωνικά τείχη στα βόρεια της πόλης κατεδαφίστηκαν και στη θέση τους κατασκευάστηκε ένας μεγάλος δρόμος, που είναι η αρχή των σημερινών Μεγάλων Βουλεβάρτων· η μεγάλη Porte St. Denis και η Porte St. Martin επρόκειτο να είναι απλά διακοσμητικά έργα. Στη διάρκεια του 17^{ου} αι., το Παρίσι εμπλουτίστηκε με μια ολόκληρη σειρά μνημειακών κτιρίων με την οικοδόμηση του College des Quatre Nations, τον μετασχηματισμό της Ανατολικής όψης του Λούβρου, με τα κτίρια του Αστεροσκοπείου και τις δύο Βασιλικές πλατείες του Hardouin-Mansart, την Place des Victoires και την Place Vendome, μαζί με την ίδρυση δύο μεγάλων νοσοκομείων, του Salpetriere και αργότερα αυτού των Invalides (Απόμαχων). Παρά το ότι η αυλή είχε εν τω μεταξύ εγκατασταθεί στις Βερσαλλίες από τον Λουδοβίκο 14^ο, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η πρωτεύουσα υπέφερε εξαιτίας αυτού του γεγονότος.

Ο 18^{ος} αι. έγινε μάρτυρας μιας μεγαλύτερης επέκτασης της πόλης προς την Ανατολή και αυτή τη φορά όχι μόνο βόρεια του Σηκουάνα στο Faubourg St. Honore, αλλά, επίσης, νότια του ποταμού, γύρω από το Faubourg St. Germain. Στο μέσον του αι. κτίστηκε η Ecole Militaire από τον Gabriel, σ’ αυτή την περιοχή, η άλλη μεγάλη κάθετη όψη στο ποτάμι και σχεδόν παράλληλη μ’ εκείνη των Invalides. Ο ίδιος αρχιτέκτονας επρόκειτο πολύ σύντομα να σχεδιάσει την Place de la Concorde, η οποία μαζί με τη γέφυρα από τον Perronet θα γινόταν ο σύνδεσμος ανάμεσα στα νέα τετράγωνα βόρεια και νότια του Σηκουάνα, συμπληρώνοντας ταυτόχρονα μ’ ένα πιο θεαματικό τρόπο την ημικυκλική ασίδα των Μεγάλων Βουλεβάρτων. Στη διάρκεια του δεύτερου μισού του αι. κτίστηκαν πολλά δημόσια κτίρια, όπως το Pantheon, στην κορυφή του λόφου της Ste Genevieve· το θέατρο και η πλατεία του Odeon· το Νομισματοκοπείο, που εμπλούτισε περαιτέρω τις όχθες του ποταμού· και το Palais Royal, ιδιωτικής εκμετάλλευσης, που είχε μια σημαντική επίδραση στη ζωή της πόλης, ως πρώτο κέντρο έλξης, «ένα είδος αγοράς τέρψης», όπως γράφει ο Chastel. Το «παλαιό καθεστώς» έκλεισε τον αι. με την οικοδόμηση νέων τειχών, γνωστά ως Fermiers Generaux, που σχεδιάστηκαν από τον Ledoux· αυτά περιέκλειαν μια πόλη 3.370 εκταρίων και περίπου 650.000 κατοίκων.

Ο Ναπολέον είχε ένα αριθμό μεγαλοπρεπών σχεδίων για το Παρίσι που κατάφερε να πραγματοποιήσει μόνο εν μέρει. Ό,τι κατάφερε να τελειώσει είναι εξαιρετικής σημασίας για την αστική όψη της πρωτεύουσας, όπως η Arc de Triomphe στο Etoile, που στρέφει με τον πιο ενδεδειγμένο τρόπο την ευθεία γραμμή των Champs Elysees· η εκκλησία της Madeleine και η όψη του Εθνικού Κοινοβουλίου που συμπληρώνει τις δύο όψεις, βόρεια και νότια, της Place de la Concorde· κατασκεύασε, επίσης, τη Rue de Rivoli, που επεξέτεινε περαιτέρω τη Via Triumphalis του Colbert. Σ’ αυτή την περίοδο κτίστηκαν οι πρώτες «στοές» και, μεταξύ άλλων, η Pont des Arts.

Έτσι ανακαλύφθηκαν αυτοί οι δημόσιοι δρόμοι προορισμένοι μόνο για πεζούς, που μπορούν να θεωρηθούν ένας από τους πιο σημαντικούς νεωτερισμούς του μοντέρνου πολεοδομικού σχεδίου. Τριανταπέντε χρόνια μετά την πτώση του Ναπολέοντα του 1^{ου}, ήρθε η εποχή του Ναπολέοντα του 3^{ου}, για να λειτουργήσει σαν γιατρός ή μάλλον σαν χειρουργός, για να λύσει τα προβλήματα της πρωτεύουσας, που στο μεταξύ είχε αποκτήσει υπερβολικές διαστάσεις, τόσο όσον αφορά την έκταση (7.800 εκτάρια), όσο και τον αριθμό των κατοίκων (1.700.000). Ο νομάρχης Georges Haussmann ήταν ένας επαρκέστατος “διαχειριστής” για τα ιδεώδη του Ναπολέοντα του 3^{ου}· ήταν αυτός που, ανάμεσα στα 1853 και 1870, προχώρησε σ’ ένα τεράστιο αριθμό δημόσιων έργων. Ό,τι έκανε, έγινε αντικείμενο κριτικής τόσο από τους σύγχρονους του όσο και εκ των υστέρων για τις σημαντικές καταστροφές που προκάλεσε στα παλιότερα τετράγωνα του Παρισιού· αλλά αν κοιτάξουμε προσεκτικά, ο 19^{ος} αι. σε όλες τις μεγάλες πόλεις, με ή χωρίς Haussmann, ήταν μια φοβερά καταστροφική περίοδος. Ο Haussmann

κατέστρεψε πράγματι πάρα πολλά κτίρια και συχνά έκτισε χωρίς χρησιμότητα, αλλά επίσης, πλούτισε την πρωτεύουσα με μια ολόκληρη σειρά δημόσιων εξυπηρετήσεων που συνέλαβε μ' ένα πολύ σύγχρονο τρόπο, συχνά πολεμώντας με επιτυχία ιδιωτικά συμφέροντα, παρέχοντας στο Παρίσι ένα επαρκές σύστημα υδροδότησης και αποχέτευσης· όλοι οι δρόμοι φωτίστηκαν με γκάζι· δημιούργησε την Compagnie General des Omnibus για τη δημόσια συγκοινωνία· σχεδίασε μια μεγάλη σύγχρονη αγορά, τις Halles και μια πλήρη σειρά νεών πάρκων και δημόσιων κήπων. Από μια τυπική σκοπιά οι πολεοδομικές ιδέες του Haussmann ήταν εκείνες που κληρονόμησε από τους προηγούμενους αι. και, όπως έχει ήδη λεχθεί, συνέχισε απλώς το έργο που είχε ήδη ξεκινήσει, συμπληρώνοντας έτσι τη Rue de Rivoli, συνεχίζοντας τα Μεγάλα Βουλεβάρτα προς το Etoile και επεκτείνοντάς τα προς το Δάσος της Βουλώνης δυτικά και προς το λόφο Chailot βόρεια.

Επιπλέον σχεδίασε μια σειρά Κυκλικά Σημεία γύρω από τα πιο σημαντικά κτίρια της περιόδου, όπως η Όπερα και η εκκλησία του St. Augustin. Με λίγα λόγια, τελείωσε τη συρραφή αυτής της θαυμάσιας αστικής μηχανής που είχε ξεκινήσει δύο αι. πριν. Ο αι. επρόκειτο να ολοκληρωθεί δοξασμένα με ποικίλα δημόσια κτίρια, συνδεδεμένα στο μεγαλύτερο μέρος τους με τις διεθνείς εκθέσεις, όπως τον Πύργο του Eiffel, το Grand Palais και το Petit Palais και την Pont Alexandre III, τις εισόδους του μετρό που σχεδίασε ο Guimard· ολ' αυτά τα κτίρια είχαν συλληφθεί μ' έναν εξαιρετικό διακοσμητικό τρόπο, αληθινά Παρισινό.

Το Παρίσι είναι αναμφίβολα η μόνη μεγάλη πόλη που έχει εξ ολοκλήρου και με συνάφεια σχεδιαστεί από τυπική σκοπιά σύμφωνα με τις πολεοδομικές αρχές σχεδιασμού της κλασικής – μαρόκ περιόδου. Αρχές, οι οποίες όταν εφαρμόζονται μ' έναν αφηρημένο τρόπο τόσο αυστηρά, μπορεί να φαίνονται ψυχρές και ρητορικές, αν όχι απάνθρωπες, όπως μπορεί να φαίνονται στις Βερσαλλίες, τη νέα πόλη του Λουδοβίκου 14^{ου}, ακόμα κι αν στις Βερσαλλίες, η αρχιτεκτονική γίνεται ορατή σε σχέση με τους κήπους (και οι κήποι, με τη σειρά τους, γίνονταν ορατοί σε σχέση με αυτή την καθαρή, καρτεσιανή γραμμή που οδηγεί στο ατέρμονο, ένα σύμβολο του ότι κλειστοί ανθρωποκεντρικοί κόσμοι της κλασικής αρχαιότητας και της Ιταλικής Αναγέννησης είχαν αντικατασταθεί· ένα σύμβολο, συνεπώς, της μοντέρνας εποχής). Στην περίπτωση του Παρισιού, πάντως, μια ζωντανή πόλη, με τη δική της ακριβή δομή, αυτές οι αρχές δεν εφαρμόστηκαν ποτέ αφηρημένα, αλλά πάντα σε σχέση με τα αστικά συμφοραζόμενα και, συνεπώς, με το περιβάλλον· που σημαίνει το ποτάμι και τους λόφους.

Ενώ αναφέρουμε το φυσικό περιβάλλον, πρέπει να δώσουμε, επίσης, έμφαση σ' ένα βασικό χαρακτηριστικό του Παρισιού, αυτό των δημόσιων ανοιχτών χώρων· οι δημόσιοι χώροι υπήρξαν μια μόνιμη προκατάληψη των σχεδιαστών του Παρισιού από τον Colbert, ο οποίος έγραψε στις σημειώσεις του προς τον Haussmann “Plants partout a continuer”. Ο Haussmann άνοιξε στο κοινό τέσσερα μεγάλα πάρκα (Bois de Boulogne, Bois de Vincennes, Parc de Moutsouris, Parc de Buttes Chaumont), μαζί με διάφορους δημόσιους κήπους. Ακριβώς αυτοί οι κήποι και οι φυτεμένες λεωφόροι δίδουν μια ανθρώπινη κλίμακα στην κλασική Γαλλική πολεοδομία. Όπως γράφει ο Lavedan: “οι Γαλλικοί κήποι τον 18^ο αι. εθεωρούντο οι ωραιότεροι στην Ευρώπη. Το Γαλλικό στυλ του σχεδίου κήπου εγκαθίδρυσε την υπεροχή του λόγου· ακριβώς η ιδέα ενός κήπου ανοιχτού στον οποιοδήποτε ικανοποίησε το κοινωνικό ένστικτο του Γάλλου”. Έτσι το Παρίσι, μια τειχισμένη, Γοτθική, βόρεια πόλη μέχρι τον 16^ο αι., από τον Colbert και μετά μετασηματίστηκε σε μια ανοιχτή, κλασική, καρτεσιανή και, πράγματι, μεσογειακή πόλη, επειδή τα βουλεβάρτα του Παρισιού ανταποκρίνονται στους “περιπάτους” της Aix-en-Provence, του Montpellier ή του Beziers.

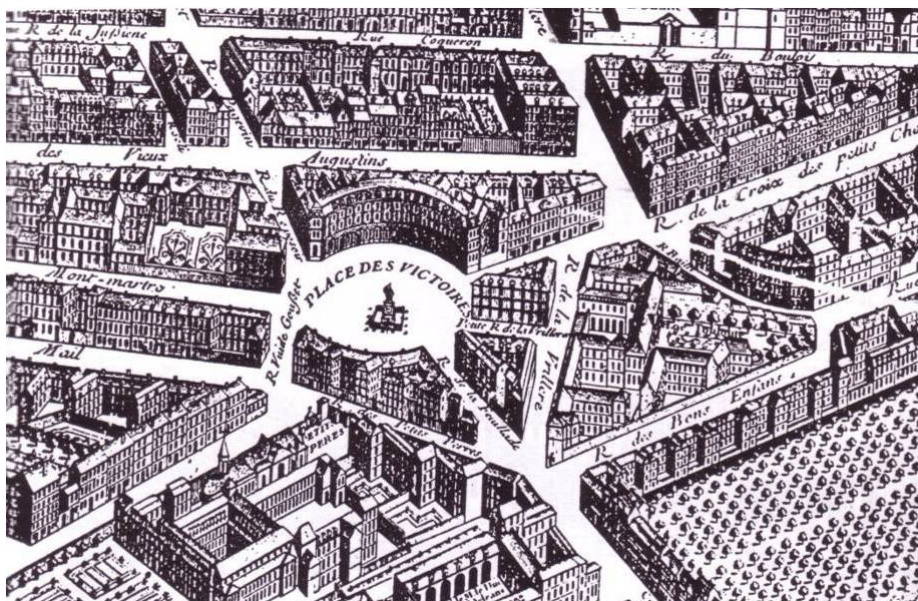
Η ελκτικότητα του Παρισιού είναι βεβαίως σύνθετη, αλλά ποτέ τυχαία, γιατί το Παρίσι είναι μια πόλη που έχει σχεδιαστεί στην παραμικρή λεπτομέρεια: μια παραποτάμια πόλη, αλλά επίσης μια πόλη των γεφυρών και παρόχθια· μια πόλη των λόφων και των εντυπωσιακών αρχιτεκτονικών όψεων· είναι μια πόλη των μικρών δημόσιων κήπων και των απέραντων πάρκων· των καθαρά μοντέρνων αστικών περιοχών πλάι- πλάι με τα παλιά τετράγωνα που έχουν κρατήσει μια ατμόσφαιρα χωριού ή μάλλον των μικρών επαρχιακών πόλεων όπως η Montmartre, το Marais, μερικά μέρη του Quartier Latin ή του Montparnasse· είναι η πόλη των υαλοσκεπαστων “στοών” και των φαρδιών πεζοδρομίων φυτεμένων με δέντρα, όπου ο εμπλουτισμός του δρόμου, άσχετα αν είναι οι “στοές” των καφέ ή οι εισοδοί του Guimard, ορισμένες λάμπες του δρόμου προκλητικά Belle Epoque ή οι σύγχρονες ορθολογικές μεταλλικές υπέργειες κατασκευές των σταθμών του μετρό, τα επιβλητικά και επαρκή “pissoirs” (ουρητήρια) ή ο Πύργος του Eiffel, έχουν ένα προσωπικό στυλ όπως επιτελούν και ιδιαίτερες λειτουργίες.



Παρίσι, 1620



Παρίσι, 1734
Plan Turgot



Παρίσι, 1685
Place de
Victoire

